

УДК 340:1

Вікторія Чернописька

Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут

права, психології та інноваційної освіти,
кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу

Vika_Ch07@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3230-5971>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

<http://doi.org/10.23939/law2020.28.132>

© Чернописька В., 2020

Дослідження природи категорії «правовий статус адвоката» показало те, що вона є однією із найбільш фундаментальних й водночас однією із найбільш складних категорій в правознавчій науці. Це пояснюється тим, що, з одного боку, ця категорія отримала широку сферу використання як в юридичній теорії, так і в практичній площині, а з іншого – у сучасній юридичній науці не існує єдиного (універсального) підходу щодо розуміння її сутності.

Правовий статус адвоката – це комплексна категорія, яка відображає його правове становище в суспільстві, що характеризується наявністю у адвоката юридично встановленої сукупності прав, обов'язків, гарантій та відповідальності, які є необхідними і достатніми для здійснення адвокатської діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги на засадах абсолютної незалежності. Ця категорія акумулює і відтворює всю сукупність взаємовідносин адвоката в суспільстві та відображає не тільки його реальне правове становище, але й формує юридичний базис для професійної діяльності адвоката в ньому. Ця комплексна категорія слугує основою для розмежування правового становища адвоката й інших учасників правовідносин.

Ключові слова: громадянське суспільство; адвокат; інститут адвокатури; правовий статус адвоката; судочинства; захисна діяльність; загальний (конституційний) статус; спеціальний (родовий); індивідуальний статус.

Постановка проблеми. Становлення в Україні громадянського суспільства та формування демократичної, правової держави значною мірою пов'язане не з їх формальним проголошенням, а з тривалим та складним процесом утвердження пріоритетності інтересів кожної особи, існуванням відповідного конституційного механізму захисту прав і свобод людини та громадянина. Досягнення цієї мети є неможливим без належного функціонування такого інституту громадянського суспільства як адвокатура, яка є ключовою правозахисною інституцією, що відіграє одну із визначальних ролей у забезпеченні належних умов проживання людини в ньому, себто у формуванні якісного розвитку такого суспільства.

Існуюча система правової допомоги, як зазначено у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, засвідчила свою недостатню функціональну спроможність, зокрема у зв'язку з: невідповідністю формального статусу адвоката реальним умовам здійснення адвокатської діяльності, зокрема недосконалістю практичного забезпечення прав адвоката і гарантій адвокатської діяльності; недосконалістю системи гарантій незалежності й належного виконання ними власних функцій; недостатністю рівня професійної підготовки адвокатів; неефективністю дисциплінарного контролю і етичних стандартів у адвокатській діяльності.

Все це вказує на необхідність подальшого реформування законодавства про адвокатуру, зокрема в аспекті вдосконалення правового статусу адвоката, насамперед з метою забезпечення повноцінної реалізації конституційного права особи на отримання професійної правничої допомоги, що є запорукою становлення громадянського суспільства та формування правової держави в Україні. Із цього випливає й значний рівень актуальності нашої статті.

Аналіз дослідження проблеми. Проблеми визначення сутності правового становища адвоката не могли не викликати наукового інтересу, а про актуальність науково-практичних розробок свідчать як численні гострі дискусії, так і збільшення кількості наукових публікацій, присвячених окремим аспектам правового статусу й адвокатури в цілому, і адвоката зокрема. Науковим базисом для розкриття нашої теми стали дослідження таких вчених-правників як М. Аракеляна, Н. Бакаян-ової, Ю. Барщевського, У. Бернама, О. Бойкова, В. Ботнева, Є. Васьковського, Т. Вільчик, А. Власова, О. Воронова, О. Галоганова, І. Гессена, В. Гончаренка, С. Гончаренка, С. Деханова, В. Дюкіної, Я. Зейкана, С. Іваницького, А. Іванцової, А. Козьмініх, А. Коні, В. Кудрявцева, А. Кучерени, С. Лібанової, А. Меланчук, Р. Мельниченка, М. Михеєнка, М. Молло, Р. Муллерата, В. Нора, Н. Обло-вацької, Г. Павлової, М. Погорецького, С. Прилуцького, С. Сафулька, О. Святоцького, В. Святоць-кої, В. Спасовича, Р. Стефанчука, Ю. Стецовського, Л. Тацій, Д. Фіолєвського, І. Фойницького, О. Хотинської-Нор, Ю. Шрамко, О. Яновської, І. Яртіх та інших.

Метою статті є вирішення на основі комплексного аналізу правової природи сучасної адвока-тури, як необхідного елементу формування громадянського суспільства, та правової держави – важливої наукової проблеми, а саме: розкриття на концептуальному рівні теоретико-правових положень правового статусу українського адвоката.

Виклад основного матеріалу. Для характеристики правового становища індивідуума в соці-умі у правничій літературі використовуються різноманітні терміни, приміром «правовий статус», «юридичний статус», «правовий модус», «фактичний статус» «соціальний статус», власне термін «правове становище (положення)» та навіть «правовий режим». Ми підтримуємо позицію Т. При-мак та К. Орлової, які вказують на доцільність використання саме терміну «правовий статус» та подають цілу низку фактів на підтвердження власної позиції (зокрема, відповідність такого терміну природно-правовій доктрині, європейським та міжнародно-правовим стандартам, його поширеність в нормативних актах, теоретичній та галузевій літературі, юридичних словниках), що, як вони зазначають: «відповідає загальним вимогам, що встановлюються правилами юридичної техніки (терміни мають бути загальноновизнаними, визначатися стійким характером й мати широке поши-рення)» [1, с. 22]. Враховуючи вказане, ми підтримуємо думку тих науковців, які під правовим статусом осмислюють «комплексну, інтегративну категорію, яка відображає взаємовідносини особистості та суспільства, громадянина і держави, індивіда й колективу, інші соціальні зв'язки» [2, с. 266].

Актуальність дослідження природи категорії «правовий статус» полягає і в тому, що вона є однією із найбільш фундаментальних й водночас однією із найбільш складних категорій в право-знавчій науці. Це пояснюється тим, що, з одного боку, ця категорія отримала широку сферу викори-

стання як в юридичній теорії, так і в практичній площині, а з іншого – у сучасній юридичній науці не існує єдиного (універсального) підходу щодо розуміння її сутності.

Виходячи з того, що «правовий статус служить юридичною основою соціальної активності особистості», як слушно зауважує О. Почечуєва, «ефективність здійснення адвокатом-захисником захисної діяльності в судочинстві залежить від того, наскільки чітко будуть сформовані основи його діяльності, позаяк які основи, такий і їх можливий потенціал щодо захисту прав та законних інтересів обвинуваченого / підозрюваного» [3, с. 341]. Ми підтримуємо таку позицію, адже рівень закріплення правового статусу, передусім, адвоката та адвокатури загалом безпосередньо позначається на рівні надання професійної правничої (правової) допомоги, а отож, й на рівні правової захищеності соціуму.

Значення категорії «правовий статус» полягає і в такому: саме вона «дає можливість побачити права, свободи та обов'язки особи в цілісному, системному вигляді, дозволяє здійснювати порівняння статусів, розкриває шляхи подальшого їх удосконалення» [4, с. 549]. Ми поділяємо таку позицію, оскільки категорія «правовий статус адвоката» насамперед дає можливість вирізнити адвоката серед інших суб'єктів, які надають юридичні послуги, передусім в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві, враховуючи наявність у нього, поряд з процесуальними, ще й комплексу професійних прав, обов'язків, гарантій та відповідальності.

На підставі вищевказаного, ми доходимо висновку, згідно з яким під категорією «правовий статус» необхідно розуміти комплексну категорію, яка акумулює й відтворює увесь комплекс взаємовідносин особи в суспільстві, що не лише формує юридичну основу діяльності особи в ньому, утім й дає можливість з'ясувати реальне (фактичне) правове становище особи в соціумі та є базисом для розмежування такого становища певної особи порівняно з іншою.

Окремі науковці акцентують на похідному характері повноважень адвоката від повноважень особи, інтереси котрої вони представляють, й зауважують на тому, що адвоката не треба розглядати як самостійного учасника судочинства [5, с. 366]. Ми обґрунтовуємо позицію, згідно з якою потрібно виходити із похідного характеру виникнення повноважень в адвоката у процесі та сприйняття його як самостійного учасника провадження, який наділяється відносною самостійністю. На нашу думку, правовий статус адвоката має тісний взаємозв'язок з правовим статусом клієнта, інтереси якого адвокат представляє (захищає) або ж надає йому інші види правової допомоги. У цьому аспекті справедливим є твердження Б. Бургера [6, с. 3], який, досліджуючи залежність прав і обов'язків адвоката від процесуального становища його довірителя в кримінальному судочинстві, зауважує, що максимальний обсяг процесуальних прав надається адвокату-захиснику обвинуваченого, підозрюваного, дещо меншим обсягом прав є наділений адвокат-представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, а значно меншим обсягом прав володіє адвокат, який відстоює інтереси свідка.

В аспекті нашого дослідження вищевказаний взаємозв'язок проявляється і в тому, що за своєю суттю «професійний статус адвоката має конституційно-правову природу» і на нього покладається обов'язок «щодо захисту вищої конституційної цінності: прав і свобод людини» [7, с. 6]. Своєю чергою, право на кваліфіковану юридичну допомогу, за твердженням О. Галоганова, є «невід'ємним елементом правового статусу адвокатури, структурно входить до правового інституту основних прав і свобод людини та громадянина, який лежить в основі правового статусу особи» [8, с. 18–19].

Здійснивши аналіз загальних рис категорії «правовий статус» й установивши взаємозв'язок правового статусу адвоката із правовим статусом особи, інтереси якої він захищає (представляє), вважаємо за доцільне розкрити зміст, власне, самої категорії «правовий статус адвоката». В юридичній літературі поряд з категорією «правовий статус особи» використовують і таку категорію, як «правове становище особи», а тому виникає необхідність в дослідженні співвідношення вказаних категорій.

Так, деякі науковці дотримуються позиції, згідно з якою категорія «правове становище особи» є більш широкою за змістом та включає в себе і категорію «правовий статус особи». Зокрема, з таких позицій виходить М. Вітрук, який вказує на те, що «центральне місце в структурі правового становища особистості займає її правовий статус. Визнані державою права, свободи, законні інтереси та обов'язки в їх єдності складають правовий статус як основу, ядро правового становища особистості» [9, с. 29]. У свою чергу до структурних елементів правового становища особистості він також відносить громадянство, правосуб'єктність, юридичні гарантії та такий специфічний елемент як принципи, які закріплені в законі або впливають з правової природи відносин особистості, суспільства і держави. Подібних поглядів дотримуються й інші науковці.

Зовсім іншої позиції дотримуються науковці, які не бачать різниці між вищевказаними категоріями та «визначають правовий статус особи як її становище в суспільстві, закріплене правом». Так, деякі науковці розкривають зміст категорії «правовий статус особи», вказуючи на те, що вона встановлює (визначає) правове становище особи в суспільстві. Приміром, А. Венгеров під правовим статусом розуміє сукупність прав і свобод, обов'язків і відповідальності особистості, що встановлюють її правове становище у суспільстві [10, с. 585]. треба зауважити, що науковці виходять із тотожності означених категорій не тільки в аспекті характеристики правового статусу особи, утім і відносно інших суб'єктів права. Не є виключенням в цьому разі і правовий статус адвоката.

Ми підтримуємо позицію тих вчених, які зазначають, що поділяти вказані категорії «немає особливої необхідності, оскільки смислове подвоєння терміну не сприяє перцепції та аналізу однієї з визначальних категорій правознавства», та виходять з того, що «правовий статус будь-якого суб'єкта є не чим іншим, як його правовим становищем». Тож слушною є вказівка М. Матузова, який звертає увагу, що законодавство, юридична практика, ЗМІ, а теж міжнародні акти про права людини не проводять між цими категоріями будь-якого розмежування, а вживають їх в одному ж сенсі. Він вказує, що ці категорії «цілком взаємозамінні» [2, с. 264].

У площині співвідношення категорій «правовий статус особи» та «правове становище особи» треба звернути увагу й на позицію О. Халеппо, яка під правовим статусом адвоката розуміє статичне його правове положення, а під правовим становищем – «динамічну категорію, яка змінює права та обов'язки адвоката, зумовлені його вступом у правовідносини з довірцем» [11, с. 13]. Ми не поділяємо таку позицію авторки, позаяк нею правове становище адвоката фактично ототожнюється із таким різновидом його статусу, який в юридичній літературі отримав назву «індивідуальний правовий статус». Як зазначає Д. Дамдінов: «Динаміка персоніфікації абстрактного правового статусу викликала до життя поняття «індивідуальний правовий статус», яким позначалося правове становище реального суб'єкта права – учасника конкретних правовідносин» [112, с. 13]. На динамічність та мінливість індивідуального правового статусу особи у часі вказує й М. Вітрук, зазначаючи, що «ця зміна, динаміка індивідуального правового статусу особистості відбуваються в рамках єдиного правового статусу та різноманітних спеціальних правових статусів, характерних для цієї особи. Тому індивідуальний правовий статус особистості показує, які саме права та обов'язки особистості фактично реалізуються, використовуються на даний момент» [9, с. 304].

На підставі вищевказаного ми висновуємо, що категорії «правовий статус особи» та «правове становище особи» є тотожними та рівнозначними, в юридичній теорії та практиці наповнюються аналогічним змістом. Лише такий стан речей дає нам можливість найбільш точно розкрити сутність категорії «правовий статус особи», використовуючи при цьому категорію «правове становище особи».

Дослідивши співвідношення між означеними категоріями, вважаємо за можливе розкрити дефініцію категорії «правовий статус особи» й, зокрема, категорії «правовий статус адвоката». Укладачі як енциклопедичних, так і тлумачних словників виходять із розуміння правового статусу, як правового становища, а саме як сукупність прав та обов'язків громадянина чи юридичної особи. Подібних поглядів дотримуються і більшість науковців у галузі права, які, досліджуючи природу статусу того чи іншого суб'єкта права (зокрема й адвоката), в основу дефініції категорії «правовий

статус» вкладають той чи інший склад його елементів. Приміром, відомий теоретик А. Венгеров правовий статус розглядає як сукупність прав і свобод, обов'язків і відповідальності особи, що встановлюють її правове становище в суспільстві [10, с. 585].

У контексті висвітлення змісту дефініції категорії «правовий статус» потребує уваги позиція тих вчених, які зазначають, що вона розкриває не тільки реальне (фактичне) правове становище особи, але й вказує на її потенційне правове становище. То ж слушною є позиція М. Вітрука, який під правовим статусом розглядає «соціально допустимі та необхідні можливості, потенції особистості не лише як індивідуума, а як громадянина держави» [9, с. 595].

Аналізуючи правову природу дефініції категорії «правовий статус адвоката», звертаємо увагу на погляди тих науковців, які крім іншого вказують і на цільове призначення сукупності елементів складу такого статусу. Ми цілком поділяємо позицію цих науковців, оскільки такий підхід щодо визначення дефініції категорії «правовий статус адвоката» дає нам можливість не тільки визначити структуру правового статусу адвоката, й з'ясувати основну мету, задля якої він наділяється таким статусом.

З викладеного випливає, що аналіз як загальної, так і спеціалізованої (правничої) літератури дає нам можливість, з одного боку, дійти висновку щодо відсутності в науці не тільки єдиного розуміння дефініції категорії «правовий статус адвоката», але і категорії «правовий статус особи», а з іншого – пересвідчитись, що переважна більшість науковців «висвітлюють поняття правового статусу невідривно від його елементів, а зміст цього поняття визначається через його структуру». Тож для повноцінного розкриття дефініції категорії «правовий статус адвоката» передусім необхідно з'ясувати сукупність елементів структури його правового статусу, які б забезпечили необхідну універсальність, дієвість та системність такої правової категорії.

Аналіз правничої літератури стосовно структури правового статусу адвоката як особи, на яку покладається конституційний обов'язок по наданню професійної правничої (правової) допомоги зокрема, так і структури правового статусу особи в цілому, свідчить, що серед науковців немає єдності щодо кількості елементів таких статусів, і визначення категорій елементів, які в сукупності й повинні формувати правові статуси і адвоката, і особи в суспільстві.

Незважаючи на такий плюралізм у поглядах щодо визначення структури та видового набору елементів правового статусу як адвоката, так і особи, проведений нами аналіз дає можливість дійти висновку, що переважна більшість науковців необхідними елементами правового статусу визначають права та обов'язки особи. Права та обов'язки особи, поряд із свободами, належать до загально-прийнятих елементів статусу. Такий підхід – лише права й обов'язки особи становлять структуру правового статусу особи – в юридичній літературі отримав ще назву вузького підходу. Зокрема, такого підходу дотримується О. Лукашева, яка вказує, що правовий статус особи в найзагальнішому вигляді може бути охарактеризований як система прав і обов'язків, що законодавчо закріплюється державами в конституціях, міжнародно-правових актах про права людини та інших нормативно-юридичних актах. Вона зазначає, що права і обов'язки – основний вихідний елемент права, нічого вагомішого в структурі права фактично немає [5, с. 225].

Дотримуються вузького підходу щодо структури елементів правового статусу й науковці, предметом дослідження яких є безпосередньо правовий статус адвоката. Так, О. Бойков зазначає, що під «поняттям статус адвоката, присвоєння якого дає право здійснювати адвокатську діяльність, маються на увазі його прав та обов'язків, що містяться у Законі про адвокатуру, в галузях процесуального законодавства, у корпоративних актах адвокатської спільноти» [13, с. 8].

Ми абсолютно поділяємо позицію тих науковців, які вважають, що «система прав обов'язків – серцевина, центр правової сфери, і тут лежить ключ до вирішення основних юридичних проблем» [2, с. 50]. Проте, на наше глибоке переконання, лише сукупності прав та обов'язків як елементів структури правового статусу особи недостатньо, оскільки вона не забезпечить повною мірою не тільки можливість належного теоретичного обґрунтування сутності цього статусу, але й повноцінного визначення фактичного правового становища тієї чи іншої особи. Втім, на нашу думку, право-

вий статус особи, зокрема й адвоката, крім прав і обов'язків особи, повинен включати в себе й інші структурні елементи.

Доволі спірним для визначення структури правового статусу особи і адвоката є питання щодо гарантій, як обов'язкового елементу такого статусу. Стосовно цього заслуговує на увагу позиція В. Бессарабова та М. Косарева, згідно з якою статус адвоката включає в себе такі елементи: повноваження адвоката (права, обов'язки і способи їх реалізації); гарантії незалежності адвоката; гарантії безпеки адвоката; гарантії недоторканності адвоката, а також відповідальність адвоката [14, с. 102].

Тут треба звернути увагу на те, що в юридичній літературі наявна й позиція, відповідно до якої гарантії розглядаються не тільки як елемент правового статусу, а навпаки – права та обов'язки, разом з процесуальною формою та процесуальними санкціями саме і складають структуру правових гарантій адвокатської діяльності.

Досліджуючи структуру правового статусу як адвоката, так і особи в цілому, треба звернути увагу на те, що одним з найбільш дискусійних є питання щодо віднесення відповідальності до структурних елементів такого статусу. Так, низка науковців дотримуються тієї позиції, що юридична відповідальність не належить до елементів правового статусу особи. Втім, більшість вчених вважають, що відповідальність являє собою самостійний та необхідний елемент правового статусу особи. Так, Г. Процько вказує, що «до елементів правового статусу особи, окрім прав і обов'язків, необхідно віднести й відповідальність особи. Оскільки наявність у особи юридичних обов'язків передбачає юридичну відповідальність у разі їх невиконання» [15, с. 89].

Ураховуючи вищевказане, ми вважаємо, що відповідальність є одним з необхідних, основних елементів структури правового статусу особи. Виділення відповідальності як самостійного елементу такої структури є обґрунтованим, оскільки лише в такому разі буде забезпечено відповідальне ставлення громадянина до своїх обов'язків, до їх виконання. А враховуючи при цьому загальновідомий вислів, що «права особи закінчуються там, де починаються права іншої людини», можна дійти висновку, що лише віднесення відповідальності до елементів структури правового статусу особи забезпечить дієвий механізм реалізації особою не тільки покладених на неї обов'язків, але й належного використання особою наданих їй прав.

Зауважимо, що в юридичній літературі неодноразово гарантії та відповідальність розглядаються як елементи структури правового статусу вже безпосередньо адвоката. Зокрема, подібного погляду дотримується П. Хотенець. Він вважає, що найприйнятнішим є підхід, згідно з яким поняття «статус адвоката» охоплює: а) права й обов'язки адвоката; б) відповідальність адвоката; в) гарантії діяльності адвоката [16, с. 12].

Досліджуючи питання про структуру правового статусу особи (адвоката), треба звернути увагу, що низка науковців виділяють ще й значну кількість інших категорій, які, на їхню думку, є самостійними елементами такого статусу. Так, достатньо поширеною в юридичній літературі є позиція, відповідно до якої окремим структурним елементом правового статусу особи (адвоката) є право- та дієздатність особи.

Заслуговує на увагу й позиція тих науковців, які до елементів правового статусу відносять і порядок та підстави як набуття, так і припинення того чи іншого статусу, зокрема статусу адвоката. Проте, ми вважаємо, що питання про підстави та порядок набуття, так і припинення (зупинення) правового статусу адвоката повинні розглядатися виключно як «процедурні моменти», які жодним чином не повинні розглядатися як самостійні елементи його статусу.

Розглядаючи питання про структуру правового статусу особи і адвоката зокрема, ми звертаємо увагу й на те, що низка науковців вказують на необхідність включення й інших категорій до основних та необхідних елементів такого статусу. Так, до основних елементів правового статусу особи (адвоката) відносять також: громадянство; функції; принципи; правові норми та правовідносини, а також низку інших елементів (наприклад, Л. Тацій до правового статусу адвоката відносить також обмеження, які застосовуються відносно адвокатів, та елементи його соціального захисту, матеріального забезпечення, а М. Єфіменко [11, с. 17], розглядаючи правовий статус адвоката в

адміністративному судочинстві, вказує, що це комплексна категорія, яка, крім обов'язків адвоката, згадуваних нами функцій права, включає також і завдання).

Ми не поділяємо позиції про необхідність включення вищевказаних категорій як основних та необхідних елементів правового статусу особи (адвоката). Слушною тут є думка О. Лукашевої, що низка додаткових елементів (наприклад, громадянство, загальна правоздатність) є передумовами правового статусу особи [17, с. 92]. Більш деталізує цю точку зору Г. Процько [15, с. 173], яка вказує на те, що всі інші пропоновані у юридичній літературі елементи (правові гарантії, правосуб'єктність, громадянство та інші) є передумовами набуття правового статусу, формою, основою чи умовами його здійснення. Не відносить вона до таких елементів і норми та принципи, зазначаючи, що норми права є юридичною формою статусу особи, в той час як принципи права відносно правового статусу можуть виступати лише основоположними правилами для його формування, але не входять до його змісту. Ми фактично повною мірою підтримуємо такі позиції О. Лукашевої та Г. Процько, за винятком віднесення останньою правових гарантії не до основних елементів правового статусу особи.

Враховуючи вищевказане можна дійти висновку, що до елементів структури правового статусу як особи, так і зокрема адвоката, крім прав та обов'язків, які, без сумніву, є вихідними та загальноприйнятими елементами, необхідно включати також правові гарантії та відповідальність. На нашу думку, лише сукупність прав, обов'язків, гарантії та відповідальності забезпечать необхідну універсальність, дієвість та системність такої категорії як правовий статус адвоката. Усі інші правові категорії (правосуб'єктність, громадянство, принципи, правові норми, функції, завдання тощо) повинні розглядатися лише як передумови виникнення (набуття) правового статусу або умови, які є дотичними до нього та сприяють його реалізації, але в жодному разі не можуть бути віднесені до елементів структури правового статусу особи, і адвоката зокрема. Не повинні розглядатися окремими структурними елементами вказаних статусів також свободи та законні інтереси, які, на нашу думку, повинні сприйматися відповідно як окремий, специфічний різновид права особи (свободи характеризують статус особи саме у поєднанні з її правами) або ж як передумова вступу у правовідносини чи набуття відповідного статусу.

Отже, правовий статус адвоката – це комплексна категорія, яка відображає його правове становище в суспільстві, що характеризується наявністю в адвоката юридично встановленої сукупності прав, обов'язків, гарантії та відповідальності, які є необхідними і достатніми для здійснення ним адвокатської діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги на засадах абсолютної незалежності. Ця категорія акумулює і відтворює всю сукупність взаємовідносин адвоката в суспільстві, і не тільки відображає його реальне правове становище, але й формує юридичний базис для професійної діяльності адвоката в ньому.

Незалежний правовий статус адвоката – це основоположна властивість здійснення адвокатської діяльності, що відображає особливе його правове становище в суспільстві, яке характеризується відсутністю як будь-яких втручань та перешкод з боку інших осіб у професійну діяльність адвоката, так і будь-якої його позапрофесійної заінтересованості в процесі її здійснення. Така властивість має визначальний вплив на всі структурні елементи правового статусу адвоката (формує сутність їх сприйняття), які в своїй сукупності повинні забезпечувати можливість надання ним професійної правничої (правової) допомоги на засадах його абсолютної незалежності.

Досліджуючи питання про сутність правового статусу особи в аспекті його впливу на статус адвоката, треба звернути увагу й на те, що в юридичній літературі наявні різноманітні критерії класифікації правового статусу особи. Загальновизнаним є критерій класифікації правового статусу особи за характером (змістом), згідно з яким розрізняють: загальний (конституційний) статус; спеціальний (родовий) та індивідуальний статус.

Деякі науковці до вищевказаних видів статусів додають ще інші: міжнародно-правовий статус (наприклад, суб'єктами є біженці або вимушені переселенці, держави, міжнародні організації тощо); галузевий статус (характеризує особливості прав та обов'язків суб'єктів стосовно певної сфери

суспільних відносин); міжгалузевий (визначається нормами комплексних правових інститутів) та інші. Наявні в юридичній літературі й інші критерії класифікації видів правового статусу особи.

В аспекті нашого дослідження найбільш прийнятною диференціацією видів правового статусу особи все ж є його класифікація за характером (змістом), згідно з якою розрізняють: загальний (конституційний) статус; спеціальний (родовий) та індивідуальний статус. Враховуючи специфіку правового статусу адвоката, в розрізі класифікації правового статусу особи за характером (змістом), доходимо такого висновку: загальний (конституційний) статус особи, яка є адвокатом, відповідає правовому статусу фізичної особи; спеціальний (родовий) статус такої особи складає сукупність професійних прав, обов'язків та інших елементів статусу, а отже, може отримати назву професійного статусу; індивідуальний правовий статус адвоката являє собою його правове становище під час надання ним конкретних видів професійної правової допомоги [18, с. 363]. У свою чергу індивідуальний статус адвоката характеризується можливістю виокремлення процесуальної та непроцесуальної форми діяльності адвоката щодо надання правової допомоги. При цьому, незалежно від того, яку форму своєї діяльності реалізує адвокат, за ним зберігається професійний статус адвоката, і така особа повинна, власне, найменуватися «адвокат-захисник», «адвокат-представник» або ж саме терміном «адвокат» – наприклад, за надання правової допомоги свідку.

Безсумнівно, що за значенням і обсягом центральне місце займає процесуальна форма діяльності адвоката. Але в жодному разі не треба применшувати й ролі непроцесуальної форми діяльності, яка може передувати та (або) супроводжувати процесуальну форму, оскільки визначити ефективність діяльності адвоката щодо надання професійної правничої (правової) допомоги можна лише на підставі аналізу як процесуальної, так і непроцесуальної форми його діяльності. Наявність професійної складової та вищевказаний взаємозв'язок між такими формами діяльності адвоката вказує на доцільність використання саме правової конструкції «процесуальна та непроцесуальна форми діяльності адвоката», а не «процесуальний та непроцесуальний статус адвоката».

Висновки. Правовий статус адвоката – це комплексна категорія, яка відображає його правове становище в суспільстві, що характеризується наявністю у адвоката юридично встановленої сукупності прав, обов'язків, гарантій та відповідальності, які є необхідними і достатніми для здійснення адвокатської діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги на засадах абсолютної незалежності. Ця категорія акумулює і відтворює всю сукупність взаємовідносин адвоката в суспільстві та відображає не тільки його реальне правове становище, але й формує юридичний базис для професійної діяльності адвоката в ньому. Ця комплексна категорія слугує основою для розмежування правового становища адвоката й інших учасників правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Примак Т. К., Орлова К. А. Терминологические трудности определения категории «правовой статус». *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Экономические и юридические науки*. 2012. № 9. С. 19–27.
2. Теория государства и права: курс лекций. Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2001. 776 с.
3. Почечуева О. С. Некоторые вопросы возникающие при реализации профессиональных функций адвоката-защитника и представителя в уголовном процессе. *Пробелы в российском законодательстве*. 2008. № 2. С. 340–343.
4. Басик В. П. Эволюция правового статуса личности и его отражение в российской правовой науке. *Правоведение*. 2005. № 1. С. 21–35.
5. Ивакин В. Н. Участие адвоката по гражданским делам в суде общей юрисдикции и арбитражном суде: вопросы теории. *Lex Russica*. 2006. № 2. С. 340–373.
6. Бургер Б. М. Процессуальные формы участия адвоката в досудебном производстве по уголовным делам: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Краснодар, 2010. 26 с.
7. Баренбойм П. Б., Резник Г. М. Адвокатура как защитник гражданского общества. *Законодательство и экономика*. 2004. № 9. С. 5–11.
8. Галоганов А. П. Правовой статус адвокатуры: российская законодательная модель и конституционные принципы обеспечения прав человека: автореф. дис. на соиск. научн. степ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.11. Москва, 2011. 50 с.
9. Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности. Москва: Норма, 2008. 448 с.
10. Венгеров А. Б. Теория

государства и права: учебник. Москва: Омега-Л, 2002. 608 с. 11. Халеппо Е. М. Правовое положение адвоката как участника гражданского и арбитражного процесса в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.15. Москва, 2012. 30 с. 12. Дамдинов Б. Д. Теоретические проблемы правового статуса субъекта Российской Федерации. *Сибирский юридический вестник*. № 3. 2002. С. 12–16. 13. Бойков А. Д. Сущность и правовое содержание статуса адвоката. *Адвокат*. 2010. № 10. С. 37–44. 14. Бессарабов В. Г., Косарев М. А. Понятие правового статуса адвоката. *Право и политика*. 2005. № 11. С. 93–102. 15. Процько Г. І. Правовий статус: поняття та структура. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 88–91. 16. Хотенець П. В. Правовий статус адвоката в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Х., 2002. 23 с. 17. Права человека: учебник для вузов. Отв. ред. Е. А. Лукашева. Москва: Изд-во НОРМА, Издательская группа «ИНФРА М-НОРМА», 2001. 573 с. 18. Заборовський В. В. Правова природа процесуальної та непроцесуальної форми діяльності адвоката щодо надання правової допомоги. *Порівняльно аналітичне право*. 2016. № 1. С. 362–366.

REFERENCES

1. Prymak T. K., Orlova K. A. *Termynolohycheskye trudnasty opredeleniya katehoryy «pravovoi status»*. [Terminological difficulties in defining the category of «legal status»]. *Vestnyk Baltyiskoho federalnogo unyversyteta ym. Y. Kanta. Seryia: Ekonomycheskye y yurydycheskye nauky*. 2012. No. 9. P. 19–27.
2. *Teoryia hosudarstva y prava: kurs lektsyi*. [Theory of state and law: a course of lectures]. Pod red. N. Y. Matuzova y A. V. Malko. 2-e yzd., pererab. y dop. Moskva: Yuryste, 2001. 776 p.
3. Pochechueva O. S. *Nekotorye voprosy voznikaishchye pry realizatsyy professyonalnykh funktsyi advokata-zashchytnika y predstavitelia v uholovnom protsesse*. [Some issues arising in the implementation of the professional functions of a defense attorney and a representative in criminal proceedings] *Probely v rossiyskom zakonodatelstve*. 2008. No. 2. P. 340–343.
4. Basyk V. P. *Evoliutsiya pravovogo statusa lychnosti y ego otrazhenye v rossiyskoi pravovoi nauke*. [Evolution of the legal status of the individual and its reflection in Russian legal science]. *Pravovedeniye*. 2005. No. 1. P. 21–35.
5. Yvakyn V. N. *Uchastye advokata po hrazhdanskym delam v sude obshchei yurysdyktsyy y arbytrazhnom sude: voprosy teoryi*. [Participation of a lawyer in civil cases in the court of general jurisdiction and the arbitral tribunal: questions of theory]. *Lex Russica*. 2006. No. 2. P. 340–373.
6. Burher B. M. *Protssesualnye formy uchastyia advokata v dosudebnom proyzvodstve po uholovnym delam* [Procedural forms of participation of the lawyer in pre-trial proceedings on criminal cases]: avtoref. dys. na soysk. nauchn. step. kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. Krasnodar, 2010. 26 p.
7. Barenboim P. B., Reznik H. M. *Advokatura kak zashchytnik hrazhdanskogo obshchestva*. [Advocacy as a defender of civil society]. *Zakonodatelstvo y ekonomika*. 2004. No. 9. P. 5–11.
8. Halohanov A. P. *Pravovoi status advokatury: rossiyskaia zakonodatelnaia model y konstytutsyonnye pryntsypy obespecheniya prav cheloveka* [Legal status of the bar]: avtoref. dys. na soysk. nauchn. step. dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.11. Moskva, 2011. 50 p.
9. Vytruk N. V. *Obshchaia teoryia pravovogo polozheniya lychnosti* [General theory of the legal status of the individual]. Moskva: Norma, 2008. 448 p.
10. Venherov A. B. *Teoryia hosudarstva y prava: uchebnyk*. [Theory of State and Law] Moskva: Omeha-L, 2002. 608 p.
11. Khaleppo E. M. *Pravovoe polozheniye advokata kak uchastnyka hrazhdanskogo y arbytrazhnogo protsessa v Rossiyskoi Federatsyy* [Legal status of a lawyer as a participant in civil and arbitration proceedings in the Russian Federation]: avtoref. dys. na soysk. nauchn. step. kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.15. Moskva, 2012. 30 p.
12. Damdynov B. D. *Teoretycheskye problemy pravovogo statusa subeekta Rossiyskoi Federatsyy*. [Theoretical problems of the legal status of the subject of the Russian Federation]. *Sybyrskiy yurydycheskiy vestnyk*. No. 3. 2002. P. 12–16.
13. Boikov A. D. *Sushchnost y pravovoe soderzhaniye statusa advokata*. [The essence and legal content of the status of a lawyer]. *Advokat*. 2010. No. 10. P. 37–44.
14. Bessarabov V. H., Kosarev M. A. *Poniatye pravovogo statusa advokata*. [The concept of legal status of a lawyer]. *Pravo y polityka*. 2005. No. 11. P. 93–102.
15. Protsko H. I. *Pravovyi status: poniattia ta struktura*. [Legal status: concept and structure]. *Pivdenoukrainskyi pravnychiy chasopys*. 2011. No. 3. S. 88–91.
16. Khotenets P. V. *Pravovyi status advokata v Ukraini* [Legal status of a lawyer in Ukraine]: avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.10. Kh., 2002. 23 p.
17. *Prava cheloveka* [Human rights]: uchebnyk dlia vuzov. Отв. ред. Е. А. Лукашева. Москва: Yzd-vo NORMA, Yzdatelskaia hruppa «YNFRA M-NORMA», 2001. 573 p.
18. Zaborovskiy V. V. *Pravova pryroda protsesualnoi ta neprotsesualnoi formy diialnosti advokata shchodo nadannia pravovoi dopomohy*. [Legal nature of procedural and non-procedural form of activity of a lawyer to provide legal assistance.. *Porivnialno analitychne право*. 2016. № 1. P. 362–366.

Дата надходження: 16.09.2020 р.

Victoriya Chornopyska

Institute law, psychology and innovative education

Lviv Polytechnic National University

Department of Civil Law and Procedure

Ph.D.

**PECULIARITIES OF THE LEGAL STATUS OF A LAWYER
IN THE CONDITIONS OF FORMATION OF CIVIL SOCIETY**

A study of the nature of the category «legal status of a lawyer» has shown that it is one of the most fundamental and at the same time one of the most complex categories in jurisprudence. This is due to the fact that, on the one hand, this category has received a wide range of applications both in legal theory and in practice, and on the other – in modern legal science there is no single (universal) approach to understanding its essence.

The legal status of a lawyer is a complex category that reflects his legal position in society, characterized by the presence of a lawyer legally established set of rights, duties, guarantees and responsibilities that are necessary and sufficient to practice law to provide professional legal (legal) assistance on the basis of absolute independence. This category accumulates and reproduces the whole set of relationships of a lawyer in society and reflects not only his real legal position, but also forms the legal basis for the professional activity of a lawyer in it. This complex category serves as a basis for distinguishing the legal status of a lawyer and other participants in legal relations.

Key words: civil society; lawyer; institute of advocacy; legal status of a lawyer; litigation; protective activities; general (constitutional) status; special (generic); individual status.